

ขอบคุณภาพจาก <https://goo.gl/Dhjib1>

ลิเกในประเทศไทย

Likay in Thailand

อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์¹

Anukoon Rotjanasuksomboon

E-mail: anukulcu@hotmail.com

¹ Assistant Professor, Ph.D. Dance Department, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University.

บทคัดย่อ

งานวิจัย “ลิเกในประเทศไทย” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูล การแสดงลิเกในประเทศไทยและศึกษารวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกในประเทศไทย โดยมีขอบเขต ในการศึกษาพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี เนื่องจากเป็นกลุ่มจังหวัด ในภาคกลางที่มีการแสดงมากที่สุดในระดับหนึ่ง

จากการศึกษา พบว่า ลิเกมาจากการสวดแขกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วปรับจาก สวดแขกเป็นลิเกโดยนำรูปแบบละครร้องและเจรจามาสวม แสดงครั้งแรกที่วังเจ้าพระยาเพชร ปราณี เรียกว่า “ลิเกทรงเครื่อง” แต่งกายเลียนแบบขุนนางผู้ใหญ่ เครื่องประดับทำจากเงิน ต่อมาครูดอกดิน เสือสง่า ได้คิดเพลงรานิเกลิงขึ้นเป็นคนแรก โดยได้วางรากฐานลิเกไทย ซึ่งผู้แสดงยังใช้ชายล้วน จนกระทั่งสมัยครุหอมหลวง นาคศิริ ผู้เป็นศิษย์ได้คิดต่อเพลงรานิเกลิง ให้ยาวขึ้นและร้องง่ายขึ้นกว่าเดิมจนเป็นแบบแผนมากระทั่งปัจจุบัน ยุคนั้นเริ่มใช้ชายจริงหญิงแท้ ร่วมแสดงและเชิญครูจากหลวง (ละครในราชสำนัก) มาสอนรำให้ลิเก ซึ่งต่อมามีลิเกต้องแข่งขัน กับเพลงลูกทุ่งและวงดนตรี ทำให้ลิเกมีการปรับตัว ให้ทันสมัย เพิ่มเวทีให้ใหญ่ขึ้นเรียกว่า “เวทีลอยฟ้า” เครื่องเสียงให้ดังเท่ากับวงดนตรีลูกทุ่ง กลายเป็นลิเกคอนเสิร์ต ต่อมาลิเกได้ มีการบันทึกการแสดงทางทีวีราวปี พ.ศ. 2500 และออกอากาศทางวิทยุ บันทึกวิดีโอ วีซีดี และออกอากาศ ทางเคเบิลทีวีตามลำดับ จนกระทั่งเข้าสู่กระแสสังคมออนไลน์ เฟซบุ๊ก ทำให้ การพัฒนาลิเกเกิดการตื่นตัวไม่หยุดยั้ง แม้กระทั่งเครื่องแต่งกาย จากเดิมเป็นเพชร พัฒนา เป็นคริสตัล จนเกิดศิลปินดารานักแสดงลิเกและนักร้องเพลงลูกทุ่ง ซึ่งเป็นกระแสทำให้มี ผู้นิยมติดตามชมลิเกอย่างกว้างขวางมากขึ้น

สำหรับการรวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ของคณะกรรมการ ลิเกใน 10 จังหวัด โดยมีมติให้แบ่งศิลปินลิเกเป็น 2 กลุ่ม คือ ระดับครู และระดับดาราลิเก ซึ่งใช้เกณฑ์ด้านอายุของศิลปินลิเก และประสบการณ์การแสดง โดยมีศิลปินตามเกณฑ์ทั้งสิ้น 285 คน แบ่งเป็นระดับครู 163 คน ระดับดาราลิเก 122 คน ซึ่งให้ความคิดเห็นว่ามรดก ภูมิปัญญาด้านการแสดงลิเกเป็นสมบัติของชาติที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อ เหตุการณ์ในปัจจุบัน แต่ยังคงสืบทอดวิธีการแสดงองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นองค์ความ รู้ที่ทรงคุณค่าควรที่ได้รับการพิจารณาขึ้นเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

คำสำคัญ: ลิเกไทย, เอกลักษณ์การแสดงลิเก, เครื่องแต่งกาย, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Abstract

The objective of this research is to study and to gather information about Likay performances in Thailand as well as to create a list of Likay artists in Thailand. The scope of the study is limited to ten provinces, includes Chai Nat, Singburi, Ang Thong, Ayudthaya, Lopburi, Suphanburi, Bangkok, Nonthaburi, Samudprakarn, and Prathumthani. These provinces are found to have the majority of the Likay performances available to a certain extent.

This study revealed that Likay performance has been developed from Suad Khaek (Islamic chant) since the reign of King Rama V (1868-1910). In its development, Likay has been integrated with lyric drama and spoken drama and was first performed at Chao Praya Petch Pranee Theatre. This new form of Likay is called ‘Likae Song Kruang’, which refers to elaborated and silvery costumes as a mimic of high noblemen. Later, Kru Dokdin Suasa-nga invented Rajanikleung song that was regarded as a foundation of Thai Likay. At that time, only male actors performed both gender roles. During the period of his student, Kru Homhuan Naksiri has extended Rajanikleung song to be longer and easier to sing. This lyric pattern has been continuing up until the present performance. During that period, Likay male and female actors performed their own gender roles and invited teachers from the royal court to teach. Later, in competition with Look Thung (Thai folk music) and music band, Likay has modernized itself by enlarging the size of the stage, which is called Wetee Loy Fah. Moreover, Likae became ‘Likay Concert’ with acoustic amplifiers as loud as Look Thung band. In 1957 Likae was first broadcast on television and later on radio as well as recorded on videotape, VCD, and cable television respectively. At present, Likay has been promote through online media and facebook through such development, Likay has been seen to flourish through its improvement of costume such as a replacement of fake diamond made of white glass with crystal. There are a number of new Likay stars who also incorporate the role of Look Thung singers. This trend of popularity attracted many fan clubs. Also, there are an increasing number of child performers who appeals to Likay admirers on a large scale.

This research gathers information of Likay performers according to the classification set by provincial Likay committee in ten provinces of study. They categorized Likay into two groups specified by performers' age and experience, which are the 'Likay master' and the 'Likay star'. The study found 285 artists who are included in this classification set. There are 163 artists in the Likay masters group and 122 artists in the Likay star group. In conclusion, Likay, although a folk wisdom heritage, is considered as Thai national treasure. Likay has been continuously developed to catch up with a current situation. At the same time, Likay inherits its traditional mode of performance skills, expertise, and wisdom from one generation to another. This intellectual knowledge is worthy to be considered as cultural heritage.

Keywords: Likay in Thailand, Likay Identity--Performance, Likay Costume, Cultural Heritage

บทนำ

องค์ความรู้การแสดงลิเกเป็นศาสตร์และศิลป์ ที่มีการสืบทอด วิธีการแสดง รูปแบบการแสดงมาหลายชั่วอายุคน นับเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ควรจะศึกษาข้อมูล โดยผ่านศิลปิน ผู้ทรงความรู้และประสบการณ์ทางการแสดง และจัดเก็บรวบรวมรายชื่อศิลปินในรูปแบบ นามานุกรม นับเป็นการรวบรวมข้อมูลรายชื่อศิลปินลิเกเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ควรจะศึกษารวบรวมเผยแพร่เพื่อเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของชาติสืบไป ลิเกเป็นนาฏกรรมพื้นบ้านที่มีพัฒนาการตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2423 และแพร่หลาย รับใช้สังคมในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความบันเทิงอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน ศิลปะการแสดงลิเกเป็นศิลปะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแห่งการ อนุรักษ์สืบทอดเรียนรู้ ลิเกเป็นการแสดงที่อาศัยภูมิปัญญาขั้นสูงของผู้แสดงที่ต้องพร้อมด้วย การร้อง การรำ การตลกกลอนให้สัมผัสคล้องจอง ผู้แสดงต้องมีปฏิภาณไหวพริบ สมาธิในการ ฟังเรื่องราวในการแสดง และต้องคิดตลกกลอนโต้ตอบระหว่างผู้แสดงด้วยกัน (Natphinit, 2011) การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าบนเวที ก็เป็นองค์ความรู้ที่ยากต่อการถ่ายทอด เลียนแบบ เพราะเป็นชั้นเชิงวิชาความรู้เฉพาะผู้แสดงแต่ละคนที่เรียกว่า กลเม็ดทางการแสดง แบ่งออกเป็น การร้องและเจรจา การแสดงลิเกมีรูปแบบเฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ที่เรียกว่า ร้องรานเกลิง ผู้ร้องต้องมีกระแสเสียงที่ดังกังวานเข้ากับเสียงของระนาดหรือวงปี่พาทย์ที่ไล่ โทนเสียงสูงตามทำนอง ซึ่งผู้แสดงต้อง ฝึกร้องเพลงไทยเดิมให้ถูกต้องและลงจังหวะเพลง

รวมไปถึงการร่ายรำผู้แสดงต้องรำเพลงต่างๆ ได้อาทิเช่น เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงร่าออกตัว และรำเข้า โดยเฉพาะการรำเข้าพระเข้านางหรือร่าอวดฝีมือของผู้แสดง เช่น รำม้า รำดาบ รำเกี้ยว เป็นต้น นอกจากนี้ การเจรจาดำเนินเรื่อง ผู้แสดงต้องใช้ไหวพริบแสดงอารมณ์ในบทต่างๆ ตามที่ตนได้รับ เพื่อให้คนดูได้รับรู้เรื่องราว ประเด็นนี้นับเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้แสดงต้องสื่อสารระหว่างผู้แสดงเองและคนดูให้เข้าใจ นับเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะและประสบการณ์จินตนาการค่อนข้างสูง

สำหรับเครื่องแต่งกายการแสดงลเกมีอัตลักษณ์ที่สำคัญ คือ เสื้อผ้าที่ดูวูบวาบ แวววาวด้วยเครื่องเพชร และคริสตัล เมื่อสะท้อนกับไฟทำให้ดูระยิบระยับบนเวที โดดเด่นประกอบกับผู้แสดงแต่งหน้าที่เข้มเพื่อขับและรับกับแสงของเครื่องแต่งกาย จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดงลเก อีกทั้ง ฉากและเวทีเป็นส่วนประกอบในการแสดงที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ฉากลเกเป็นสี่เหลี่ยม สะท้อนแสงเพื่อให้ขับกับสีของเครื่องแต่งกาย ดูเป็นเอกลักษณ์ที่เกินจริงจากชีวิตประจำวัน เวทีลเกมีหลายขนาดตั้งแต่แสดงกับพื้นจนกระทั่งเวทีเล่นระดับ 2-3 ชั้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่น่าสนใจและศึกษาต่อไป ทั้งเทคนิค ไฟ แสง สี เสียง ถึงขั้นเวทีคอนเสิร์ต

ปัจจุบันมีผู้แสดงลเกกระจายตัวอยู่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดการแสดงโดยใช้ชื่อหัวหน้าที่ทีมงานเป็นชื่อคณะลเก มีจำนวนมากกว่า 500 คณะ มีกลวิธีจัดการการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการแสดงลเกในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาและรวบรวมรายชื่อศิลปินลเกในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นการขึ้นทะเบียนการแสดงลเกเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตการศึกษาและกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลลเก ไว้ดังนี้

1. กระบวนการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้เข้าไปขอคำชี้แจงในเรื่องความเป็นมา และความสำคัญของการแสดงลเก

โดยได้สอบถามและศึกษาข้อมูล พบว่า แหล่งชุมชนผู้แสดงลิเกในประเทศไทยมีประมาณ 27 จังหวัด และได้ปรึกษาศิลปินแห่งชาติ ลิเกอาวโส และศิลปินลิเก ผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดกลุ่มจังหวัดที่ศิลปินลิเกกระจายตัวอาศัยอยู่ในระยะแรก จำนวน 10 จังหวัด ประกอบด้วย ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อุทัย ลพบุรี นนทบุรี สุพรรณบุรี ปทุมธานี กรุงเทพมหานคร และสมุทรปราการ เนื่องจากเป็นเขตจังหวัดภาคกลางที่เป็นศูนย์กลางในการติดต่อเครือข่ายสำคัญทางการแสดงลิเกและเป็นแหล่งชุมชนลิเก ที่อาศัยกันอยู่มากมาย จากนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการเชิญศิลปินแห่งชาติ ผู้แทนศิลปินลิเกอาวโส และศิลปินลิเกที่เป็นที่ยอมรับของแต่ละจังหวัด มาร่วมประชุม ปรึกษาเรื่องข้อมูล ศิลปะการแสดงลิเก เพื่อจะรวบรวมเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป โดยมีการวางแผน ดังนี้

1.1 กระบวนการประกอบทีมวิจัย

ทีมวิจัย เรื่อง ลิเกในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เชิญครูบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) ครูวิโรจน์ วีระพัฒนานนท์ ครูวันชัย เอนกกลาง เป็นที่ปรึกษาโครงการ และผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ครูพงษ์ศักดิ์ สอนศรี อาจารย์ ดร. สุขสันติ แวงวรรณ นายจำลอง คำมี นายสุดใจ มัลลีนาค นายณรงค์ อสุภะ นางแก้วใจ เอนกกลาง นายสมบุญณ์ แยมส์ นายธนากร บางระจันทร นายเทพบัญชา นาคศิริ นายวิรัตน์ ไม้หอม นายวิชาญ หงส์เงิน เป็นศิลปินตัวแทนของแต่ละจังหวัดมาประชุมทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์สำคัญในการดำเนินโครงการ

1.2 การประชุมทีมวิจัย

ผู้วิจัยได้เชิญกรรมการชุมชนลิเกใน 10 จังหวัด มาประชุม ณ ห้องประชุม อาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรม แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีมติข้อตกลงในการที่จะให้การสนับสนุนภารกิจ รวบรวมองค์ความรู้ทางการแสดงลิเกในประเทศไทยและกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกศิลปินลิเกที่มีคุณสมบัติเข้ามารวบรวมรายชื่อตามระบบฐานบัญชีรายชื่อ เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงถึงตัวบุคคล อันมีส่วนสำคัญในพื้นฐานวิชาความรู้ด้านศิลปะการแสดงลิเกและที่ประชุมได้แบ่งภารกิจรวบรวมรายชื่อศิลปินลิเก โดยที่ประชุมได้แบ่งภารกิจรวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกให้คณะกรรมการแต่ละจังหวัดไปรวบรวมข้อมูล และกำหนดส่งข้อมูลตามระยะเวลาโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้ประสานงานต่อไป

1.3 การลงภาคสนามไปยังชุมชน (กลุ่มผู้แสดงลิเก)

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล สัมภาษณ์ศิลปินลิเกและร่วมแสดงลิเกตามรายละเอียด ดังนี้

- 1) ลงพื้นที่บ้านเครื่องแต่งกายลิเก จังหวัดนนทบุรี
- 2) ลงพื้นที่สัมภาษณ์ลิเกวิทยุ

- 3) ลงพื้นที่ ณ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
- 4) ลงพื้นที่แสดงลิเกวิทยุ จังหวัดลพบุรี

2. การติดตามผลงาน

ทีมผู้วิจัยได้ติดตามงานโดยใช้การโทรศัพท์ และนัดส่งข้อมูลส่วนประวัติศิลปินลิเกที่เป็นไปตามเกณฑ์ตามมติกรรมการที่ระบุไว้ หลังจากนั้นทีมผู้วิจัยได้นำแบบข้อมูลประวัติศิลปินลิเกมารวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป กระบวนการติดตามข้อมูลนี้ ทีมผู้วิจัยพบว่า มีความล่าช้าของข้อมูล จากเดิมที่ประชุมกำหนดเวลาส่งข้อมูล 1 เดือนหลังจากการประชุม แต่เนื่องจากช่วงเวลาเดือนธันวาคมถึงมกราคม ศิลปินลิเกมีการแสดงมากมายหลายที่จึงทำให้ไม่มีเวลาในการให้ข้อมูลและกรอกข้อมูลไม่ครบถ้วน กระบวนการนี้จึงต้องเลื่อนออกไปเพื่อให้ข้อมูลที่กรอกในแบบฟอร์มเอกสารนั้นสมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 ศึกษาข้อมูลความเป็นมาการแสดงลิเกในประเทศไทยเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของลิเกอันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัย เอกสารข้อมูลและการสัมภาษณ์ และวัตถุประสงค์ข้อ 2 ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อศิลปินลิเก 10 จังหวัด ตามเกณฑ์มติที่ประชุมคณะกรรมการชุมชนลิเกเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดระบบบัญชีรายชื่อศิลปินลิเกไว้เป็นหลักฐานอ้างอิงเชิงประวัติศาสตร์ตัวบุคคล และเป็นฐานข้อมูล เพื่อศึกษาถึงตัวบุคคลสำคัญในวงการลิเก เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันสำคัญซึ่งได้เชิญคณะกรรมการชุมชนลิเกทั้ง 10 จังหวัด ร่วมประชุมรับรองข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลลิเกในประเทศไทยเป็นรูปแบบตามระบบฐานข้อมูลแล้ว จึงได้เชิญคณะกรรมการมารับฟัง และให้คำชี้แนะ เพื่อรับรองข้อมูลสำคัญอันเป็นประโยชน์สำหรับการใช้เพื่อเสนอการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สาขาศิลปการแสดงลิเก ให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันสำคัญของชาติสืบต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการแสดงลิเกในประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้สรุปยุคการแสดงลิเก ออกเป็นช่วงตามลำดับความสำคัญของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับลิเกออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคลิเกเริ่มต้น ยุคลิเกเฟื่องฟู ยุคศิลปินดาราลิเก และยุคลิเกออนไลน์ ได้ดังนี้

1.1 ยุคการแสดงลิเก

1) ยุคศิลปะเริ่มแรก ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2423) ในงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ที่ท้องสนามหลวง ปรากฏหลักฐานครั้งแรกเกิดจากการแสดงยี่เกอย่างแขกขึ้นใหม่ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เล่นถวายตัวเป็นมหรสพสนองพระเดชพระคุณในการนั้น ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2433-2434 เกิดละครร้องรำเองและเจรจา เปลี่ยนวงร่ำมะนา (เล่นอย่างลำตัด) มาใช้วงปี่พาทย์ พัฒนาการแสดงเป็นวิกิลเก เลียนแบบโรงละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ใช้ชื่อว่าวิกิลเกพระยาเพชรปानी อยู่บริเวณหน้าวัดราชนัดดา นอกกำแพงเมืองริมคลอง โอ่งอ่างสันนิษฐานว่าวิกิเกนี้ น่าจะอยู่ราวปี พ.ศ. 2439-2441 แสดงแบบลิเกทรงเครื่อง คือ แต่งกายเลียนแบบขุนนางผู้ใหญ่ และในการแสดงให้ผู้ชายแสดงทั้งบทพระ และนาง ราวปี พ.ศ. 2407-2477 พ่อครูตอกดิน เสือสง่า ครูลิเกคนแรกที่เริ่มวางรากฐานมรดกลีเกไทย ทั้งการร้อง ที่เรียกว่า รานีเกลิง สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวปี พ.ศ. 2445 ใช้แสดงบทพระและนาง เริ่มให้ผู้แสดงแบบชายจริงหญิงแท้ ปฏิบัติการร้องแบบละคร ยึดการร่ำตามแบบแผนลิเกทรงเครื่อง ลงทุนทำฉากตามท้องเรื่องให้สมจริง (Virulrak, 1996, 13)

จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2442-2521 พ่อครูหอมหวล นาคศิริ ราชาลิเก ลูกบทครูหอมหวล นาคศิริ เป็นศิษย์ของพ่อครูตอกดิน เสือสง่า ราวปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 7 ครูหอมหวล ได้คิดค้นต่อเพลงรานีเกลิงให้ยาวขึ้นร้องง่ายและมีความละเอียดมากขึ้น พ่อครูหอมหวล ปรับปรุงเครื่องแต่งกายลิเกทรงเครื่องเป็นของตนเองเพราะต้องการที่จะแสดงเรื่องอิเหนา และเชิดละครของหลวงมาสอนท่ารำ ได้แก่ ครุฑน้อย รักประจิดต์ ซึ่งเป็นนางละครในวังสวนกุหลาบ เป็นหลักฐานหนึ่งที่กล่าวได้ว่าท่ารำลิเกส่วนหนึ่งได้มากจากท่ารำแบบราชสำนักถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น รำเชิด เสมอ เป็นต้น และในราวปี พ.ศ. 2485 อาชีพลิเกกลายเป็นอาชีพที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ลิเก จัดอยู่ในศิลปะการแสดงสาขานาฏดนตรี ผู้แสดงลิเกต้องสอบในวิชาชีพจากกรมศิลปากร จึงจะได้รับการยอมรับ พ่อครูหอมหวล ได้มอบมรดกลีเกให้กับวงการลิเกไทย ได้แก่ 1) การด้นกลอนสดแบบเพลงเพลงพื้นบ้านประยุกต์ใช้กับเพลงรานีเกลิงของพ่อครูตอกดิน กลายเป็นสัญลักษณ์ของวงการลิเกไทย 2) ปฏิบัติการเล่นเรื่องจากธรรมเนียมลิเกทรงเครื่องยุคครูตอกดิน ที่นิยมเล่นแบบนารีสี่ไส หรือพวกจักรๆ วงศ์ๆ มาเป็นเรื่องที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ปรับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตามบุคลิกของตัวละคร ที่เรียกว่า ลิเกลูกบท และ 3) แดกสาขาลูกศิษย์ในคณะลิเก “ศิษย์หอมหวล” ใส่ร้ายชื่อคณะลิเกในเครือหอมหวลที่สำรวจได้มากกว่า 35 คณะ (Chopkrabuanwaan, 1981: 4-17)

1.2 ยุคศิลปะเฟื่องฟู (ช่วงราวปี 2500-2530) ในปี พ.ศ. 2521 วงการลิเกได้ถูกเพลงลูกทุ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อการแสดงเป็นอย่างมาก โดยผู้ชมลิเกได้ลดความนิยมและได้ไป

ชมเพลงลูกทุ่งแทน ทำให้ศิลปินลิกต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ ปรับรูปแบบการแสดง ระบบเวทีให้ทันสมัยที่เรียกว่า “เวทีลอยฟ้า” เนื่องจากต้องปรับตัวแข่งขันกับเพลงลูกทุ่ง เวที แสงเสียงต้องทันสมัยที่เรียกว่า “เวทีคอนเสิร์ต” จากการสัมภาษณ์พงษ์ศักดิ์ สวนศรี (Suansri, 2012) ผู้บุกเบิกเวทีลีเกลอยฟ้าให้ข้อมูลว่า ช่วงนั้นที่มณฑลลิกต้องปรับตัวทั้งทีมผู้แสดง เวทีการแสดงต้องสร้างขึ้นใหม่ให้ทันเหตุการณ์เพราะคู่แข่งยุคนั้นคือหนัง ภาพยนตร์ แอ๊ดเทวดาเป็นทีมงานใหญ่ เครื่องเสียงทันสมัย เสียงดัง เมื่อไปงานแสดงด้วยกันลิกมักจะสู้เครื่องเสียงภาพยนตร์กลางแปลงไม่ไหว จึงต้องลงทุนปรับปรุงเครื่องเสียงและสร้างเวทีใหม่ในช่วงเวลานี้ ลิกได้แสดง ในรายการทีวี ช่อง 9 ช่อง 5 ช่อง 7 ตามลำดับแล้วแต่ผู้จัดรายการที่จะจัดออกอากาศช่วงใด ลิกทีวีที่มีชื่อและจัดนานที่สุดคณะหนึ่งคือลิเกรวมดาวดารา โดยคุณวิญญู จันท์เจ้า ได้เชิญพระนางลิกที่มีชื่อเสียงช่วงนั้นมาแสดงนำได้แก่ สมศักดิ์ ภัคดี, โฉมฉาย ฉัตรวิไล, พงษ์ศักดิ์ สวนศรี, ภิรมย์พร ยัมละไม้, ดวงแก้วลูกท่าเรือ สกุนา รุ่งเรือง, เทพปัญญา หลานหอมหวล, มนต์รักและมนตรี เอนกลาภ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2534 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศยกย่องศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงลิก ให้กับครูบุญยัง เกตุคง นับเป็นการเชิดชูเกียรติศิลปินลิกให้เป็นที่ยอมรับทั่วไป ปีพ.ศ. 2538 ศิลปินลิกได้มีโอกาสไปแสดงยังประเทศอินโดนีเซียโดยการนำของอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้นำคณะลิก พงษ์ศักดิ์ สวนศรี ออกไปแสดง ซึ่งศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ เป็นผู้ประสานงาน/บรรยายการแสดง (Virulrak, 2012) ปีพ.ศ. 2539 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ยกย่องศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงลิก ให้กับครูบุญเลิศ นางพินิจ นับเป็นการเชิดชูเกียรติศิลปินลิกให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปและเป็นครูผู้ใหญ่ในวงการลิกที่มีลูกศิษย์เคารพนับถือในวิชาความรู้ความสามารถเป็นแบบอย่างให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้วิชาชีพลิเกสืบไป

1.3 ยุคศิลปินดาราลิก (ราวปี พ.ศ. 2540) ในยุคนี้เกิดศิลปินลิกที่มีผู้ชมชื่นชมมากที่สุดในยุคหนึ่ง คือ ทวี และสี่สิ่งพิมพ์ ให้การสนับสนุน ได้แก่ ศิลปินดาราลิก นักร้อง ไชยา มิตรชัย ซึ่งได้ออกอัลบั้มเพลงชุดไม่ธรรมดา กระทั่งหลงทาง สร้างความประทับใจให้คนดู และมีชื่อเสียงมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในปีถัดมาพระเอกลูกทุ่งลิกที่โด่งดังตามมา คือ กุ้ง สุทธิราช วงศ์เทวัญ ได้ออกอัลบั้มเพลงชุดขอเป็นพระเอกในหัวใจเธอ ปี พ.ศ. 2541 นางเอกจิ้งหรีดขาว วงศ์เทวัญ ได้ออกอัลบั้มเพลงชุดฮัดเซด..ที่รัก ทำให้กระแสลิกลูกทุ่ง นักร้องดาราโด่งดัง มีชื่อ และมีผลงานเป็นที่ยอมรับทั่วไป

ในขณะเดียวกัน กระแสเครื่องแต่งกายลิก ได้ปรับเปลี่ยน นำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนในการออกแบบเครื่องแต่งกาย ใช้วัสดุที่ดึงดูดสายตาผู้ชม คือ คริสตัล ที่ส่งนำเข้ามาจากออสเตรเลียของสาวลอฟฟี่ โดยคณะไชยา มิตรชัย เป็นคณะแรกในการนำ คริสตัล

เข้ามาเป็นเครื่องประดับ นับว่ามีราคาค่อนข้างสูงทำให้ชุดลิเก ปรับจากเพชรน้ำมันก๊าด และเพชรใส มาเป็นคริสตัล (Aneklap, 2012:)

กระแสลีเกดารา นักร้อง เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมทั่วไป และเป็นที่ใฝ่ฝันของศิลปินลิเกที่ต้องการเข้าสู่วงการ และมีชื่อเสียงโด่งดัง จัดได้ว่า ศิลปิน ดารา นักร้อง นักแสดง ลิเก หลายท่านที่มีฝีมือ และก้าวเข้าสู่วงการ นักร้อง ตามมา อีกหลายคน เช่น ณัฐ ไชยอนันต์ วัฒนา อนันต์ แอน มิตรชัย วิรดา วงศ์เทเวศย์ ศรธรรม น้ำเพชร เป็นต้น ดังนั้น การก้าวเข้าสู่วงการศิลปิน นักร้อง นักแสดง ที่มีพื้นฐานทางการแสดงมาจากลิเกนับเป็นเรื่องที่ไม่ยากนัก เพราะศิลปินลิเก มีความสามารถเฉพาะตัวมีกระแสเสียงที่ดี แต่โอกาสและจังหวะการก้าวเข้าสู่วงการบันเทิงให้เป็นที่ยอมรับของผู้ชมนับว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเสี่ยงกับโอกาสและจังหวะ โชคชะตาเช่นกัน แต่กระนั้นก็มีศิลปินลิเกหลายคนที่มีฝันจะไปให้ถึงดาว นับเป็นกระแสหนึ่งที่เกิดการแข่งขันในการพัฒนาฝีมือการแสดงลิเก เข้าสู่อาชีพนักแสดงอีกรูปแบบหนึ่ง เช่นกัน

1.4 ยุคโลกออนไลน์ (ราวปี พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน) แต่เดิมการแสดงลิเกได้มีการเผยแพร่ผ่านการบันทึก แถบภาพหรือวีดิทัศน์ (video) ซึ่งในระยะต่อมาพัฒนาการด้านระบบเทคโนโลยีได้มีความทันสมัยมากขึ้น จึงได้บันทึกภาพ และบันทึกเสียงผ่านแผ่นซีดีที่ได้มีการจำหน่ายตามระบบธุรกิจ และช่วงนี้เอง ระบบสังคมออนไลน์หรือยูทูปโซเชียลเน็ตเวิร์ค คือ มีกลุ่มแฟนคลับ ลิเก รวมตัวกันในระบบคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต สร้างเว็บไซต์ เฉพาะกลุ่มเข้าไปตั้งกระทู้ และตอบคำถามเกี่ยวกับลิเก สร้างเครือข่ายในกลุ่มผู้รักชื่นชอบลิเก สร้างมิตรภาพ และรู้จักเป็นเพื่อนในสังคมออนไลน์โดยใช้ลิเกเป็นหัวข้อ เช่น เว็บไซต์ แฟนลิเกดอทคอม ชมรมคนรักลิเก ลิเก ลิเก ซึ่งเว็บไซต์ลิเกพวกนี้ สร้างสรรค์เรื่องราว ลงรูปภาพการแสดงลิเก แนะนำให้ความรู้เรื่องลิเก แนะนำคณะลิเก สถานที่จัดแสดง โปรแกรมการแสดงลิเกของแต่ละคณะ ซึ่งปัจจุบัน บางเว็บไซต์ได้ปิดตัวลง เนื่องจากขาดการสนับสนุน และขาดการปรับปรุงข้อมูล และผู้จัดทำเว็บไซต์ จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย แต่กระนั้นก็ตามกลุ่มลิเกก็หันมาใช้ไฮไฟว์ (hi5) เฟซบุ๊ก (facebook) ในการสื่อสาร ซึ่งนับเป็นนวัตกรรมวงการลิเกไทยรูปแบบหนึ่ง การใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมลิเก นอกจากจะสื่อสาร กระจายข่าว เรื่องการแสดงแล้ว ยังให้ความรู้เรื่องลิเก ภาพการแสดงลิเก ทั้งภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว ตลอดจนใช้เป็นสื่อในการขายสินค้าสำหรับลิเก เช่น เครื่องประดับลิเก ชุดลิเก เป็นต้น

2. ศึกษาและรวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกในประเทศไทย

การศึกษารวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เชิญศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินลิเก ร่วมประชุมชุมชนลิเกตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ พบว่า 77 จังหวัดของประเทศไทย มีชุมชนลิเกหรือกลุ่มศิลปินลิเกที่มีภูมิภานาอยู่ในพื้นที่แต่ละจังหวัดโดย

ประมาณ 27 จังหวัด ได้แก่ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ ปทุมธานี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี นครนายก สระบุรี และนครราชสีมา (ดังภาพที่ 1) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจและลงพื้นที่ทำนามานุกรมรายชื่อศิลปินลิเก 10 จังหวัด ตามขอบเขตที่ได้นำเสนอ ประกอบด้วยชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี ซึ่งพบว่าเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีศิลปินลิเกหรือชุมชนลิเกที่ได้รับรวบรวมรายชื่อตามระบบเกณฑ์ของคณะกรรมการชุมชนลิเกทั้งสิ้น 285 คน ดังรายละเอียดตารางที่ 1 อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า พิกัดทางภูมิศาสตร์แบ่งตามจังหวัดในประเทศนั้นไม่สามารถสรุปได้ด้วยตัว เพราะกลุ่มชุมชนลิเกอาศัยอยู่ไม่แน่นอนหรือทำการแสดงประจำในแต่ละจังหวัดนั้นๆ เนื่องจากการกระจายตัวของประกอบอาชีพหลักของศิลปินลิเกที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือตามทะเบียนบ้าน (ทะเบียนสำมะโนครัวประชากร) บางครั้งพบว่า ลิเกแสดงอยู่ทางภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แต่พื้นฐานสำคัญได้รับมาจากลิเก ในแถบจังหวัดพิจิตรและสุโขทัย เพียงแต่ศิลปินย้ายที่ประกอบอาชีพไปอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย อย่างไรก็ตาม กรณีนี้ก็พบเห็นได้เช่นกัน ซึ่งการกระจายตัวชุมชนศิลปินลิเกในประเทศไทย จากหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กรุงเทพมหานครแล้วกระจายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่างๆ

ตารางที่ 1 จำนวนศิลปินลิเกจากการสำรวจข้อมูลตามเกณฑ์คณะกรรมการ

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำแนกตามเพศ		
- ศิลปินเพศชาย	172 คน	60.35
- ศิลปินเพศหญิง	113 คน	39.65
จำแนกตามกลุ่มจังหวัด		
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดชัยนาท	26 คน	9.12
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดสิงห์บุรี	32 คน	11.23
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดอ่างทอง	24 คน	8.42
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดอยุธยา	49 คน	17.19
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดลพบุรี	23 คน	8.07
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดนนทบุรี	31 คน	10.88
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดสุพรรณบุรี	22 คน	7.72
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดปทุมธานี	7 คน	2.46
- ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดสมุทรปราการ	14 คน	4.91
- ศิลปินลิเกกลุ่มกรุงเทพมหานคร	57 คน	20.00
รวม	285 คน	

จากตารางที่ 1 พบว่า ศิลปินลิเกที่ตอบแบบสำรวจข้อมูลเป็นเพศชาย จำนวน 172 คน คิดเป็นร้อยละ 60.35 และเพศหญิง จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 39.65 หากเมื่อพิจารณาศิลปินกลุ่มจังหวัด พบว่า ศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดกรุงเทพมหานครมากที่สุด จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 20 รองลงมาศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดอยุธยา 49 คน คิดเป็นร้อยละ 17.19 และน้อยที่สุดศิลปินลิเกกลุ่มจังหวัดปทุมธานี คิดเป็นร้อยละ 2.46 ตามลำดับ

ทั้งนี้ จากการสำรวจ และลงพื้นที่ทำนุบำรุงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของศิลปินลิเกทั้ง 10 จังหวัด ตามขอบเขตที่ได้นำเสนอ ประกอบด้วยชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี ผู้วิจัยได้ลำดับรายชื่อฉายา 285 ศิลปินลิเกตามลำดับตัวอักษร ก-ฮ ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

รายชื่อฉายาในการแสดง

1. กนกฟ้า
2. กระแตทอง
3. กฤษชัยบางระจันทร์
4. กวางขาวเอนกลาง
5. ก้องภพนาจพิณิจ
6. ก้องหลักากหลง
7. กัญจนปกรณแสดงหาญ
8. กาไลพรทวี
9. กาไลหยกปัญญา
10. กิตติกรชัยโย
11. กุ้งสุทธิราชวงศ์เทวัญ
12. แก้วฟ้าสวนศรี
13. แกะทอง
14. โกมินทร์สุขพันธ์ (พระเอกเสียงพิมพ์)
15. ไก่ฟ้าชนะใจ
16. ขวัญใจมาลัยนาค
17. ขวัญชนกพรทวี
18. ขวัญชนก
19. ขวัญชัยบางระจัน
20. ขุนทองราชันย์
21. ขุนพลคนโก้
22. ค่อมเหียน
23. คะนองคงวัฒนา
24. คุณวุฒิบุตรแสวง
25. คุณัญญาบางระจันทร์
26. งามตาลูกท่าเรือ
27. เจริญศิษย์หอมหวล
28. จันทราดาราทิพย์
29. จันทราลูกมหาราช
30. จารุณศิษย์คุณ ป.
31. จิ้งหรีดขาววงศ์เทวัญ
32. จินตนาพุลลาภ
33. จิมนายาใจ
34. จิราพรพรเทวัญ
35. จิราภรณ์ชนะใจ
36. จุรีพรเรื่องศิลป์
37. เจ้าเงาะปรีชาศิลป์
38. ฉัตรชัยลูกมหาราช
39. เฉลิมชัยมาลัยนาค
40. เฉลิมชัย 2
41. ชมัยพรรุ่งศิลป์
42. ชไมพรตาหวาน
43. ชลธิชามาลัยนาค
44. ชโลมจิตชนะใจ (อัสวอินดี้)
45. ชวนทิดชา
46. ชัยภัทรโสภณ
47. ชัยวุฒิวิญคนอง
48. ชาตรีวีรวัฒน์ศิษย์หอมหวล
49. ชำนาญพรอนงค์
50. ชลัทธิศรีโสภณ
51. โชติมา
52. ไชยฤทธิ์ลูกอ่างทอง
53. ไชยมิตรชัย
54. ชูเปอร์สตาร์
55. เซฟเมืองสิงห์
56. ญาติเกรียงไกร
57. อนุรักษ์ชัยอนันต์
58. อนุรักษ์สุขสวัสดิ์
59. ณิชชนันท์แจ่มดวง
60. ดวงแก้วบุตรจำลอง
61. ดวงแก้วลูกท่าเรือ
62. ดวงใจวงศ์เทวัญ
63. ดวงดีลูกท่าเรือ
64. ดวงตา
65. ดวงนาลูกท่าเรือ
66. ดวงนาววงศ์เทวัญ
67. ดวงเนตรลูกท่าเรือ
68. ดวงพรลูกท่าเรือ
69. ดอกดินลูกท่าเรือ
70. ดาวเดี่ยววงศ์เทวัญ
71. ดาวดลกปอกแป๊ก
72. ดาวร้ายเจ้าบ่บาทเอกราชราชันย์
73. เด่นชัยเอนกลางศิษย์หอมหวล
74. เด่นดังดุติ
75. ต้นรักเมืองนารายณ์
76. ต้นรักไม้หอม
77. ดลกชัยสตอบรัก
78. ดลกหญิงแมวทองวิสกี้
79. ต่อศักดิ์มาลัยนาค
80. ดั่งเมเทรัก
81. โตโต้ตีสืบ
82. ทวนทองบุตรละมัย
83. ทวีปวงค์เทวัญ
84. ทองหยอดอยุธยา
85. ทือปณัฐทิ
86. ทศนัยบางระจัน
87. ทิวาพรงามละม้าย
88. ทูลทองต้องหทัย

89. ทูลไทบางระจันทร์
92. ธนพร
95. ธนาภาอยู่ยั้งยืน
98. นพพรปฐมพร
101. น้องญี่ปุ่นกมลชนก
104. น้องนัทลูกท่าเรือ
107. น้องบิวเอนกลาง
110. น้องเปียร์เอนกลาง
113. นักร้องนักร้องแห่งพระเอกเมืองยุทธหัตถี
115. นัยนาเมืองนนท์
118. นางเอกเสียงดีต้นน้ำเพชรเอนกลาง
120. นรินทร์อัญชลี
123. เนตรดาวลูกอ่างทอง
126. บ๊อบบี้พรทวี
129. บุญฤทธิ์น้องยอดรัก
132. บุญสืบพันธุ์ประเสริฐ
135. เบ็มบุตรจาลอง
138. ปณิตดาอยู่ยั้งยืน
141. ประสาทพรพรทวี
144. ปรีชาสวนศรี
146. ปองจิตสรพคุณ
149. เป่ย์พรทวี
152. ผิวพม่าในตาแซกรัตนารุ่งเรือง
154. พนิดาศิลป์โสภณ
157. พรพยนต์พรทวี
160. พรวิภาพรทวี
162. พรสวรรค์หลานหอมหวล
165. พระเอกเก่าดาวค้างฟ้า (เด่นดวง ศิษย์หอมหวล)
167. พระเอกนักศึกษานอกราชการ
169. พระเอกผิวนวล
172. พระเอกเสียงดีพิเชษฐประเสริฐพร
90. เทพบัญชาหอมหวล 2
93. ธนวรรณดาวรุ่ง
96. ธวัชพรทวี
99. นพรัตน์ไม้หอม
102. น้องเต่า
105. น้องบาสลูกท่าเรือ
108. น้องเบลล์เอนกลาง
111. น้องวันเส้น
116. นางเอกตากลมสมฤทัยบัญชา
121. นิลยา
124. เนตรทรายมาลัยนาค
127. บังอรลูกพิเศษ
130. บุญเลิศนางพินิจ
133. เบญญาภา
136. โบธิมพร
139. ประกายเพชรอมการ
142. ประสิทธิ์วงศ์เทวีญ
145. ปากแบ (มยุรีเพชรล้อมทอง)
147. ปารเมษฐสวนศรี (ไปป์)
150. ผาภูมิมาลัยนาค
155. พรเจ็ดเมืองนารายณ์
158. พรเพ็ญนางพินิจ
161. พรศักดิ์เจริญพร (ลูกศรทอง)
163. พรหมพรชัยพร
166. พระเอกชื่อดังบุญส่งโพธิ์ศรี
168. พระเอกปริญญามหาวิทยาลัยเอกชัยราชันย์
170. พลอยไพริน
173. พระเอกหน้าครบเอกภพธนเพชร
91. เทย่าอยู่ยั้งยืน
94. ธนวัฒน์รุ่งเจริญทรัพย์
97. นงนุชบุตรสาเริง
100. น้องแซมบี้
103. น้องนนท์เอนกลาง
106. น้องบีกเอนกลาง
109. น้องเปียร์ดาราเราย
112. น้องอาร์มบางระจันทร์
114. นักรบพลดวงดี (เอ๋)
117. น้ำผึ้งพรทวี
119. นิตยาหอมหวล
122. นิษาพุ่มพานทอง
125. เนตรนาภา
128. บุญตาพรทวี
131. บุญส่งหงษ์ทอง
134. เบาหวีสยิวใจ
137. ปณิตดา
140. ประดิษฐ์ประสาททอง
143. ประเสริฐศักดิ์รักศิลป์
148. ปาลิตาชนะใจ
151. พงษ์ภัทร์ลูกท่าเรือ
153. พงษ์ศักดิ์สวนศรี
156. พรเทพพรทวี
159. พรณทิพย์แจ้งอารมณ์
164. เพชรนาถวิ
171. พระเอกยิ้มแก่น้องเอิร์ธแท้

174. พระเอกไฮโซน้องโอรสพเจ้า	175. พลายงามลูกมหาราช	
176. พิมพ์องค์	177. เพชรชัยพร คนอง	178. เพชรน้ำผึ้งเมืองนารายณ์
179. พัสกรลูกท่าเรือ	180. เพชรพรรณรายณ์เอนกลาม	
181. เพชรรัตตพูลลาภ	182. เพชรพรพรรณ	183. โพธิ์ทองพรทวี
184. โพธิ์วัชรภรณ์	185. พ้าจำลองบุรพา	186. ภาณุพันธ์
187. ภิมย์พรพรทวี	188. มนต์รักเอนกลาม	189. มนต์เอนกลาม
190. มนต์สิทธิ์เอนกลาม	191. มนต์เสกเอนกลาม	192. มนฤดีเอนกลาม
193. มรกตวงศ์เทวัญ	194. มัทรีราตรีศิลป์	195. มานิตย์ลูกท่าเรือ
196. มาลัยเทพประทานพร	197. มิตรชัยวิไลวงศ์	198. มุกดาลูกท่าเรือ
199. เมืองบลคนหัวล้าน	200. ไผ่ตรีจิตจิตต์อารีย์	201. ไผ่ตรีจิตเนตรคม
202. ยอดรักรุ่งเรือง	203. ยาหอม	204. ยุพินดาราพร
205. รจนาลูกท่าเรือ	206. รชานนท์หอมหวล 3	207. รพีพร
208. รพีพรรุ่งภิมภ	209. รพีภรณ์พรทวี	210. รัตนา
211. ราชนเอนกลาม	212. รามซิงค์แสงประทับ	213. รุ่งจรัสลูกสาวจากรูญ
214. รุ่งฟ้าบาร์มี	215. รุ่งโรจน์เทพกฤษณ	216. รุ่งโรจน์สนมเอก
217. เรืองรองพจนนารายณ์	218. ลาตวนพรทวี	219. ลูกจำหน้าสาว
220. ลูกต๋มวงศ์เทวัญ	221. ลูกป้อม	222. ลูกหมี่เจ้าสาราญ
223. ลูกหมี่ดา	224. วชิราคชาพร	225. วรณิษดาตวงประเสริฐ
226. วรศักดิ์มลายีนาค	227. วัชรพระทวี	228. วัชรชนะใจ
229. วัฒนอนันต์	230. วิภรณ์พรทวี	231. วิชาญ
232. วิชาญรุ่งเรือง	233. วิชาญน้อยวิทยาคุณ	234. วิธยาตาราทอง
235. วิวรรคค์เทวัญ	236. ศรรมน้ำเพชร (พระเอกลิเกม้าทองคา)	
237. ศรีนวลวงศ์เทวัญ	238. ศรีประไพลูกท่าเรือ	239. ศรีสมบัติ
240. ศักดิ์ชัยบุตรสาร	241. ศิริขวัญพรทวี	242. ศิริพรพรทวี
243. ศุภโขติวงศ์สุวรรณ	244. สกุนารุ่งเรือง (นก)	245. สดางค์ (อนุชาตาราพร)
246. สัมแป้นวงศ์เทวัญ	247. สมศักดิ์กั้ววลศิลป์	248. สมศักดิ์แจ้งสนอง
249. สมศักดิ์ลูกอ่างทอง	250. สายชลพรทวี	251. สายฝนพรทวี
252. สาลิรุ่งโรจน์	253. สิทธิชัยวงศ์เทวัญ	254. สิริรักษ์พรทวี
255. สุนัยพรสุขใจ	256. สุภาพร	257. สุรัตน์ชนะใจ
258. สุริโยพรทวี	259. สุวรรณเพชรอุทัย	260. เสกสรรวงศ์เทวัญ
261. เสมาทองดาวรุ่ง	262. เสี่ยงพินลูกอ่างทอง	263. หนึ่งฤทัยพรทวี

264. หมุ่มพนม	265. หยกเพชร เลิศพร	266. หล่ออีหลี
267. หวานใจวัยคนอง	268. อตุลย์ศักดิ์ลูกท่าเรือ	269. อนันตชัยราชันย์
270. อนาจน่านวล	271. อนุกุลโรจนสุขสมบูรณ์	272. อภิรติพรทวี
273. อมรรัตน์เรืองรอง	274. อรุณโรจน์ลูกท่าเรือ	275. อัจฉราบางระจัน
276. อัจฉราหล่อเหลี่ยม	277. อัศวินพรทวี	278. อาริรัตน์ปัญญา
279. อานวยพิงอานาจ	280. อิทธิพลโปรดโปรง	281. เอกรัตน์เจริญรัตน์
282. เอกสิทธิ์าชัย	283. เอกอนันต์อัญชลี	284. แอนมิตรไชย
285. ไฉนชูเชียวเสน่ห์		

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าศิลปินส่วนใหญ่มักใช้ฉายาในการแสดง เพื่อให้เรียกง่ายและเป็นชื่อที่ติดหูชวนฟังมากกว่า ชื่อจริงตามบัตรประจำตัวประชาชน มีถิ่นที่อยู่ไม่ตรงตามบัตรประจำตัวประชาชน เนื่องจากต้องเดินทางย้ายถิ่นไปแสดงหลายที่ บางครั้งมีครอบครัว จึงทำให้อยู่ไม่ตรงกับบัตรประจำตัวประชาชน และศิลปินส่วนใหญ่ฝึกหัดลิเกตั้งแต่เด็ก ประมาณ 4 ขวบขึ้นไป โดยมีบิดา มารดา เป็นผู้ฝึกสอนให้เมื่อโตขึ้นจึงหาครูฝึกสอน ทั้งทางร้อง ทางรำ การเจรจา อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสายเลือดศิลปินตั้งแต่เด็กหรือตามสายสกุล แต่ก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจแสดงลิเกต่างๆ ที่ทางบ้านไม่ได้เป็นลิเก อาศัยใจรักออกหาวิชาความรู้ฝึกฝนการแสดง จนมีชื่อเสียง นอกจากเรียนรู้จากครูลิเกที่เป็นบิดา มารดา ในสายเครือญาติแล้วยังเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และครูพักลักจำฝึกฝนการแสดงจนชำนาญ

ศิลปินลิเกนอกจากแสดงลิเกเป็นอาชีพแล้ว เมื่อไม่มีงานแสดงมักประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว ทำสวน ทำไร่ และรับจ้างทั่วไป เมื่อมีงานแสดงจึงจะติดต่อรวมตัวจัดการแสดง นอกจากแสดงลิเกเป็นงานประจำแล้ว ศิลปินบางท่านยังมีความสามารถในการแสดง ละครชาตรี โขนสด เพลงพื้นบ้าน ตลก นักร้อง บางท่านถึงกับมีชื่อเสียงหลายด้านคู่กันไป เช่น ศิลปินลิเก นักร้อง ลูกทุ่ง ดารานักแสดงล้วนมีพื้นฐานมาจากการแสดงลิเกทั้งสิ้น

3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นการขึ้นทะเบียนการแสดงลิเกเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัย ได้ข้อสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นการขึ้นทะเบียนการแสดงลิเกเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากศิลปินลิเก จำนวน 285 ศิลปิน ซึ่งมีผู้ตอบกลับมา 196 ชุด สรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นของศิลปินลิเกในการจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ประเด็นการประเมิน	ความคิดเห็น (ร้อยละ)					ภาพรวม ความคิดเห็น (ค่าเฉลี่ย)
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1. ท่านต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	76.16	20.92	2.92	0.00	0.00	4.73
2. ท่านคิดว่า “ชุมชน” ท่านมีความพร้อมต่อการอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	41.84	40.30	15.31	1.53	1.02	4.20
3. ท่านคิดว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่านเสี่ยงต่อการสูญหาย	37.76	40.82	11.73	4.59	5.10	3.87
4. ท่านคิดว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่านควรมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลไว้	61.73	32.65	4.08	0.52	1.02	4.52
5. ท่านคิดว่าควรมีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่านแก่คนในชุมชน	61.73	26.04	8.67	3.56	0.00	4.61
6. ท่านคิดว่าควรมีการนำความรู้จากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่าน เผยแพร่สู่ประชาชน	63.76	26.04	8.67	1.53	0.00	4.62
7. ท่านคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเป็นกลวิธีสำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึกในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	59.19	30.61	8.67	1.53	0.00	4.47
8. ท่านคิดว่าหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ควรให้การสนับสนุน ในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่าน	79.59	16.84	2.55	0.51	0.51	4.74
9. ท่านคิดว่าการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะเป็นการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป	77.04	19.90	3.06	0.00	0.00	4.74
10. ท่านคิดว่าการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท่านขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะเกิดประโยชน์แก่สังคมไทย	81.63	16.33	2.04	0.00	0.00	4.80

จากตารางที่ 2 พบว่า ศิลปินลิเกส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการขึ้นทะเบียนการแสดงลิเกเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จะเกิดประโยชน์แก่สังคมไทยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.63 รองลงมามีความคิดเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ควรให้การสนับสนุนในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 79.59 และศิลปินลิเกมีความคิดเห็นวามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความเสี่ยงต่อการสูญหายได้ คิดเป็นร้อยละ 40.82

อย่างไรก็ตาม ศิลปินลิเกส่วนใหญ่ได้ให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะไว้ว่า ศิลปินลิเกมีความพร้อมต่อการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่มรดกภูมิปัญญาการแสดงลิเก เพราะเป็นอาชีพ

ที่ยึดในการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพอยู่ในปัจจุบันและต่อเนื่อง ซึ่งเห็นว่าอาชีพลิเกเป็นมรดก ภูมิปัญญาที่ต้องมีการพัฒนาตามกระแสสังคม และองค์ความรู้จากการแสดงลิเกแบบดั้งเดิม ควรได้รับการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการแสดงลิเกอย่างต่อเนื่อง เพราะการ แสดงลิเกแบบดั้งเดิมนั้น อาจเสี่ยงต่อการสูญหายได้ เช่น การสร้างศิลปินลิเกรุ่นใหม่ออกมา อย่างไม่หยุดยั้งให้ความรู้การแสดงลิเกซึ่งเป็นมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ควรให้การสนับสนุนในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดง เช่น สนับสนุน งบประมาณการแสดงหรือเผยแพร่องค์ความรู้ให้เป็นที่รู้จักทั่วไป เบี้ยยังชีพเมื่อยามชราสำหรับ ศิลปินลิเกที่ไม่สามารถแสดงลิเกได้ เพื่อความอยู่รอดของศิลปินลิเกในอนาคต และร่วมกัน อนุรักษ์ ปกป้อง คຸ້ມครองลิเกให้คงอยู่ โดยจัดขึ้นทะเบียนการแสดงลิเกเป็นมรดกภูมิปัญญา ของชาติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

สรุปผลและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยตามผลการวิจัยทั้ง 3 ประเด็น ได้ดังนี้

1. ยุคการแสดงลิเก พบว่า ได้แบ่งเป็นช่วงตามลำดับความสำคัญของเหตุการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับลิเก แบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ 1) ยุคลิเกเริ่มแรก ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2423) ในงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ที่ท้องสนามหลวง ปรากฏหลักฐานครั้งแรกเกิดจากการแสดงยี่เกอย่างแขกขึ้นใหม่ ซึ่งได้ขอพระราชทานพระบรม ราชานุญาต เล่นถวายตัวเป็นมหรสพสนองพระเดชพระคุณในการนั้น ซึ่งพ่อครูดอกดิน เสือสง่า เป็นครูลิเกคนแรกที่เริ่มวางรากฐานมรดกลิเกไทย ทั้งการร้อง ที่เรียกว่ารานิเกลิง และเริ่มให้ผู้แสดงแบบชายจริง หญิงแท้ ปฏิบัติการร้องแบบละคร ยึดการรำตามแบบแผนลิเก ทรงเครื่อง ลงทุนทำฉากตามท้องเรื่องให้สมจริง 2) ยุคลิเกเฟื่องฟู (ช่วงราวปี 2500-2530) ในปี พ.ศ. 2521 วงการลิเกได้ถูกเพลงลูกทุ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อการแสดงเป็นอย่างมาก โดยผู้ชม ลิเกได้ลดความนิยมและได้ไปชมเพลงลูกทุ่งแทน ทำให้ศิลปินลิเกต้องปรับตัวเองให้เข้ากับ สถานการณ์ ปรับรูปแบบการแสดง ระบบเวทีให้ทันสมัยที่เรียกว่า “เวทีลอยฟ้า” เนื่องจาก ต้องปรับตัวแข่งขันกับเพลงลูกทุ่ง เวที แสงเสียงต้องทันสมัย ที่เรียกว่า “เวทีคอนเสิร์ต” 3) ยุคศิลปินดาราลิเก (ราวปี พ.ศ. 2540) ในยุคนี้เกิดศิลปินลิเกที่มีผู้ชม ชื่นชมมากที่สุดในยุค หนึ่ง สื่อ ทิว และสื่อสิ่งพิมพ์ ให้การสนับสนุน และ 4) ยุคลิเกออนไลน์ (ราวปี พ.ศ. 2547- ปัจจุบัน) กระแสการบันทึกซีดีลิเก ซึ่งเดิมการบันทึกแถบภาพหรือวีดิทัศน์ (video) ซึ่งในระยะ ต่อมาพัฒนาการด้านระบบเทคโนโลยีได้มีความทันสมัยมากขึ้น จึงได้บันทึกภาพ และบันทึก เสียงผ่านแผ่นซีดีที่ได้มีการจำหน่ายตามระบบธุรกิจ และช่วงนี้เองระบบสังคมออนไลน์หรือ ยุคโซเชียลเน็ตเวิร์ค คือ กลุ่มที่ติดตามการแสดงลิเกรวมตัวกันผ่านระบบคอมพิวเตอร์

อินเทอร์เน็ต สร้างเว็บไซต์เฉพาะกลุ่มเพื่อเข้าไปตั้งกระทู้ และตอบคำถามเกี่ยวกับลิเกในกลุ่มผู้รักขึ้นขอบลิเก สร้างมีตริกภาพ และรู้จักเป็นเพื่อนในสังคมออนไลน์โดยใช้ลิเกเป็นตัวสื่อ

2. รูปแบบของศิลปะการแสดงลิเกมีเอกลักษณ์เฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นลิเก โดยองค์ประกอบในการแสดง ซึ่งหมายถึง ส่วนประกอบของการแสดงที่ทำให้การแสดงนั้นสมบูรณ์ อันได้แก่ 1) สถานที่แสดง มีทั้งแสดงลานกลางแจ้งและแสดงในร่มหรือในหอประชุม ตามแต่กรณีจัดหา 2) โรงละครหรือเวที เป็นเวทีที่แสดงกับพื้นหรือยกเวทีขึ้นสูงระดับเวทีคอนเสิร์ต เวทีลอยฟ้า ตามแต่โอกาสและจุดประสงค์ในการแสดง 3) ฉาก มีทั้งฉากที่เขียนเป็นรูปท้องพระโรงหรืออุทยานตามแต่จินตนาการของช่าง โดยใช้ฉากผ้า แผ่นกระดาน และแผ่นผ้าพลาสติก (ไวเนล) ตามแต่ความเหมาะสม 4) อุปกรณ์ประกอบการแสดงลิเก มีทั้งดาบ หอก ม้าแฝง ศีรษะม้า เป็นต้น ตามแต่เลือกใช้ตามท้องเรื่อง 5) ระบบแสง เสียง ซึ่งมีความสำคัญต่อการแสดงลิเก เพราะแสงจะช่วยให้เครื่องแต่งกายที่ปักเครื่องเพชร คริสตัล มีความน่าสนใจ เป็นประกาย เครื่องเสียงช่วยขยายเสียงให้ดังเข้ากับดนตรี 6) เนื้อเรื่องวรรณกรรมประกอบการแสดงลิเก มีลักษณะเป็นการชิงรักหักสวาท อรรถรสการแสดงครบทั้งต่อผู้โศกเศร้า ความรัก เนื้อเรื่องจากพงศาวดารแบบสามัญชน ตามแต่ที่จะเลือกแสดง 7) ดนตรีและเพลง ลิเกนิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า และวงปี่พาทย์มอญ ประกอบการแสดง บรรเลงเพลงสองชั้นและชั้นเดียวเป็นสำคัญ หน้าพาทย์พื้นฐาน ได้แก่ เชิด เสมอ ร้องเพลงสำคัญเรียกว่า รานีเกลิง และร้องเพลงไทยเดิมในอัตราสองชั้นและชั้นเดียว 8) การฝึกหัดการแสดง ศิลปินลิเก โดยมากได้รับการฝึกหัดจากพ่อ แม่และครูพักลักจำ หรือจากประสบการณ์ตรงของผู้แสดง จำทางแสดง ทางร้อง มาปรุงแต่งเป็นทางของตนเอง ฝึกทั้งร้องเพลงเข้ากับวงปี่พาทย์ จำตามแม่แบบ เช่น จำออกตัว จำโชว์ความสามารถของแต่ละคน ฝึกด้นกลอน ซึ่งถือเป็นขั้นสุดยอดของลิเกเพราะต้องใช้ความสามารถและประสบการณ์ที่จะต้องด้นกลอนจากปฏิภาณไหวพริบตาม กลอนที่พ้องรูป พ้องเสียง มีทั้งท่องจำ และด้นกลอนสดๆแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า 9) เครื่องแต่งกายลิเก เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดง ลิเกมีแบบลิเกทรงเครื่อง ที่ผู้แสดงแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงกษัตริย์ขุนนางระดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แต่งกายด้วยเครื่องเพชร คริสตัล เมื่อถูกแสงไฟจนมีประกายดึงดูดความสนใจผู้ชม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดงลิเก เครื่องแต่งกาย ชุดเพชรและคริสตัลมีราคาสูงตั้งแต่หลักหมื่นถึงหลักแสน ขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้วัสดุตัดเย็บโดยมีแหล่งตัดเย็บเฉพาะทางอยู่เพียงไม่กี่ร้าน และเป็นไปตามระบบกลไกทางการตลาดไม่สามารถเปิดเผยแหล่งที่มาราคาของวัสดุ อุปกรณ์ได้อย่างชัดเจน จะรู้เฉพาะคนในวงการแสดงลิเกเท่านั้น

3. การลงพื้นที่สำรวจการแสดงลิเก และสัมภาษณ์ศิลปินผู้แสดงลิเก ตลอดจนเชิญศิลปินลิเกที่เป็นที่ยอมรับนับถือในกลุ่มผู้แสดงแต่ละจังหวัดมาจัดประชุมเชิงสัมมนา ณ

ห้องประชุม ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศิลปินลิเกต่างให้ความสนใจในการที่จะขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพราะองค์ความรู้ในการแสดงลิเกนั้นจะเลื่อนไปตามกระแสสังคมและตัวศิลปินที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นทุกวัน วิชาความรู้หากไม่ได้สืบทอดไว้ก็อาจสูญหายไปตามกาลเวลา จากการประชุมคณะกรรมการได้เสนอข้อคิดเห็นในการรวบรวมรายชื่อศิลปินลิเกว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องจัดระบบบัญชีรายชื่อศิลปินลิเกที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เพราะศิลปินที่จะรวบรวมรายชื่อนี้เป็นผู้ซึ่งมีความสามารถองค์ความรู้ในการแสดง ซึ่งมีอยู่เฉพาะตัวแต่ละท่าน การรวบรวมรายชื่อศิลปินนั้นเป็นการรวมองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ตัวบุคคล ประวัติศิลปินแต่ละท่านได้จัดหมวดหมู่ตามระบบพร้อมทั้งภาพประจำตัวของศิลปินแต่ละคนได้รวบรวมไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและคุณค่าต่อวิชาชีพลิเกต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ จากการรวบรวมรายชื่อศิลปินใน 10 จังหวัดตามขอบเขตการศึกษาของผู้วิจัย ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านคณะกรรมการศิลปินลิเกแต่ละจังหวัดรับภาระในการเก็บรายชื่อศิลปินที่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดโดยคณะกรรมการแต่ละจังหวัดเป็นผู้รับรองศิลปินท่านนั้นๆ ซึ่งได้ได้สรุปเงื่อนไข วิกฤตของการแสดงลิเกที่จำเป็นอย่างยิ่งในการรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงวิชาการและสรุปผล ดังนี้

3.1 ลิเกยังไม่ได้รวบรวมเหตุการณ์สำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523-ปัจจุบัน ซึ่งจากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของการแสดงลิเกนั้น มีนักวิชาการที่ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลตั้งแต่อดีตเริ่มต้นของลิเก อาทิเช่น ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ อาจารย์เจนภพ จบกระบวนวรรณ (สันติภพ เจนกระบวนหัต) ซึ่งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่ได้รวบรวมนั้นสิ้นสุดราวปี พ.ศ. 2522 ดังนั้น การรวบรวมครั้งนี้เป็นการจัดลำดับเหตุการณ์สำคัญ ในวงการลิเกซึ่งยังไม่ได้วิจัยหรือมีหลักฐานข้อมูลใด รวบรวมไว้เป็นระบบ จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงการลิเกและด้านวิชาการสืบไป หากยังไม่มี การเก็บรวบรวมไว้องค์ความรู้ลิเกนี้ อาจจะเลื่อนไปและสูญหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากธรรมชาติในการแสดงลิเก มีการปรับตัวในเข้ากับยุคสมัยตลอดเวลา เรื่องราว ในอดีตจำเป็นต้องมีการรวบรวมบันทึกไว้ได้ศึกษา โดยมีศิลปินลิเกอาวุโส และศิลปินลิเกที่ทันเหตุการณ์อยู่ในช่วงสมัยนั้นๆ เป็นผู้ชี้แนะให้ข้อมูล ความรู้ เพื่อให้ชุมชนลิเกได้มีส่วนร่วมในข้อมูล

3.2 ลิเกยังไม่ได้จัดระบบบัญชีรายชื่อศิลปินที่มีองค์ความรู้ตามเกณฑ์ของคณะกรรมการและชุมชนลิเก ผู้วิจัย ได้เชิญศิลปินลิเกอาวุโสทุกท่านต่างเห็นชอบและยินดีที่ชุมชนลิเกจะรวมตัวกันจัดระบบองค์ความรู้ไว้เป็นมรดกของชาติ และได้จัดการประชุมกลุ่มผู้รับผิดชอบแบ่งออกตามสายจังหวัดทั้ง 10 จังหวัด ได้แก่ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อุทัยธานี ลพบุรี สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี เพื่อร่วมประชุมรับรอง

ข้อมูลโดยคัดเลือกศิลปินลิเกผู้ใหญ่ที่แต่ละจังหวัดให้การนับถือมาประชุมเรื่องเกณฑ์การคัดเลือกศิลปินลิเกมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ตามระบบโดยมีกฎเกณฑ์สำคัญ คือ 1) ศิลปินระดับครู เป็นศิลปินลิเกต้องมีอายุ 35 ปี ขึ้นไป (เกิดก่อนวันที่ 1 พฤศจิกายน 2520) และยังคงทำการแสดงอยู่ในปัจจุบัน และมีประสบการณ์การแสดงมากกว่า 15 ปี 2) ศิลปินระดับดาราลิเก เป็นศิลปินลิเกอายุต่ำกว่า 35 ปี และทำการแสดงไม่น้อยกว่า 10 ปี (ต้องทำการแสดงลิเกก่อนวันที่ 1 พฤศจิกายน 2545) โดยสรุปพบว่าศิลปินที่รวบรวมทั้ง 10 จังหวัดผ่านเกณฑ์การรับรองจากคณะกรรมการทั้งสิ้น 285 คน

ทั้งนี้ ปัจจุบันมีผู้แสดงลิเกกระจายตัวอยู่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดการแสดงโดยใช้ชื่อคณะหัวหน้า ทีมงานกว่า 500 คณะ มีกลวิธีจัดการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคน เช่น เทคนิคและเนื้อเรื่องในการแสดง โดยแบ่งกลุ่มผู้แสดงลิเกรายจังหวัดออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1: จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดอุทัยธานี กลุ่มที่ 2: จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มที่ 3: จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครนายก และกลุ่มที่ 4: จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสระบุรี

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาข้อมูลลิเกในประเทศไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแสดงลิเก ดังนี้

1. ควรมีหน่วยงานให้การสนับสนุนการแสดงลิเกอย่างต่อเนื่อง เช่น การประกวดลิเก เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านการแสดงและทางวิชาการ มีการประกวดโดยมีรางวัล และการสนับสนุนทุนทรัพย์ในการจัดการจะส่งผลให้การแสดงลิเกสืบทอดอยู่ต่อไป
2. หน่วยงาน หรือกลุ่มศิลปินลิเก ควรจัดการรวมตัวศิลปินเพื่อเป็นศูนย์กลางหรือองค์กรช่วยเหลือกลุ่มศิลปินลิเก เมื่อยามชราจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล พบว่า ศิลปินลิเกเมื่อสูงวัยงานแสดงน้อยหรือแทบจะไม่มีผลงาน แต่ความรู้ทางการแสดงยังมีติดตัวพร้อมให้ความรู้แก่ผู้สนใจ และควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายเบี้ยเลี้ยงยังชีพไว้ใช้เมื่อคราวจำเป็น

บรรณานุกรม

- Aneklap, D. Honorable artist. Interviewed, 11 December 2012.
- Chopkrabuanwaan, J. (1981). Yikey jak Dongdin thueng Hoomhuan. Bangkok. Chophaya.
- Map of Thailand. 20 July. 2013. <http://99bayresort.com>.
- Natphinit, B. National Artist, Likey. Interviewed, 16 January 2011.
- Suansri, P. Honorable artist. Interviewed, 21 December 2012.
- Virulrak, S. (1996). Likey. Bangkok. Kurusapa Printing Ladphrao.
- Virulrak, S. Emeritus Professor, Ph.D. Interviewed, 20 December 2012.